

Nustatyta XIX a. pradžios rankraščio autorystė

Akad. Rūta Janonienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomas rankraštis, kadaise priklausęs Platerių rinkiniams¹. Iš esmės tai kartu su 1800–1803 m. kalendoriais įrištas dienoraštis, kuriame fiksuota kasdienė veikla, kelionės iš dvaro į dvarą, susitikimai ir svarbesni įvykiai. Rašyta lenkų kalba, itin smulkiu šriftu. Įrašai lakoniški, bet teikiantys gan įvairios informacijos apie gyvenimą XIX a. pradžios Lietuvos ir Livonijos dvaruose (rankraštyje be Vilniaus dažniausiai minimos vietovės Riešė², Raudondvaris³, Vyžuonos, Likсна⁴, Dvietė⁵, Alūkšta⁶, Šlosbergas. Visi kalendoriai-dienoraščiai įrišti į vieną knygą, kurios priešlapyje vėliau įrašyta spėjama autorystė, priskirianti rankraštį Lietuvos pakancleriui Kazimierui Konstantinui Plateriui (1746–1807). Vis dėlto, vartant rankraštį ši autorystė kėlė abejonių, visų pirma todėl, kad K. K. Plateris keliose vietose minimas dienoraščio autoriaus kaip pas jį besisvečiuojantis asmuo (p. 16v, 53, 78). Be to, žinoma, kad 1802 m. K. K. Plateris su šeima buvo išvykęs į Paryžių⁷, o dienoraštyje apie tokią kelionę neužsimenama. Atidžiai perskaičius dienoraštį, pavyko nustatyti, kad tikrasis jo autorius – Lietuvos kariuomenės generolas leitenantas Jonas Kazimieras Zyberkas (Sieberg zu Wischling, 1742–1820). Be kitų reikšmingų faktų ir aplinkybių, dienoraščio autorystei nustatyti didelės reikšmės turėjo rašančiojo gyvenamosios vietos paminėjimai, iš kurių aiškėja, kad, atvykęs iš namais vadinamo Dvietės dvaro į Lietuvą, jis apsistodavo savame Raudondvario dvarelyje prie Vilniaus. Dvietė – nuo XVIII a. pradžios buvo vienas svarbiausių Zyberkų dvarų Sėlijoje (dab. Latvija, Alūkštos savivaldybė), o netoli Vilniaus esantį Riešės arba Gulbinų Raudondvarį Jonas Kazimieras ir Jadvyga Platerytė Zyberkai nusipirko 1798 metais⁸. Tik po J. K. Zyberko mirties, kai jo našlė ištekėjo už K. K. Platerio

¹ *Notaki w rodzaju dzienika w kalendarzach na lata 1800–1803*, LMAVB RS, f. 9, b. 68–71.

² Dienoraštyje dažnai minima Zyberkui priklausiusi Didžioji Riešė, taip pat Hornovskių valdoma vad. Jėzuitų Riešė.

³ Kitaip vadinamas Riešės Raudondvariu arba Gulbinų Raudondvariu.

⁴ XVIII a. viduryje Liksną įsigijo Juozapas Zyberkas (1684–1776), vedęs Magdaleną Budbergaitę (1712–1770).

⁵ Kitaip – Dveta (vok. *Dweeten*) – dvaras dabartinės Latvijos teritorijoje.

⁶ Kitaip – *Ilūkštė*.

⁷ Szymon Konarski, Platerowie, interaktyvus, internetinė prieiga: <http://www.stowbial.pl/pk/plater.pdf>, p. 54.

⁸ Indrė Kačinskaitė, Raudondvaris prie Raudonojo Dvaro ežero: 400 metų istorinės raidos atspindžiai, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2020, t. 97, p. 195.

NUSTATYTA
XIX A. PRADŽIOS
RANKRAŠČIO
AUTORYSTĖ

1. Riešės apylinkių žemėlapis (fragmentas), 1925, Varšuvos nacionalinė biblioteka.

sūnaus Kazimiero (1780–1848)⁹, ši valda perėjo Plateriams, o 1841 m. K. Plateris Raudondvarį pardavė dvarininkui Stanislovui Jasinskiui¹⁰.

J. K. Zyberkas, Livonijos vaivados, barono Juozapato Zyberko (1684–1776) ir Magdalenos Budbergaitės (1712–1770) sūnus, gimė 1742 02 03 Alūkštėje¹¹. 1775–1780 m. ėjo Livonijos vaivadijos vėliavininko pareigas¹², 1792 m. tapo LDK kariuomenės generolu leitenantu, buvo apdovanotas Baltojo Erelio ordinu¹³. Kaip minėta, J. K. Zyberkas buvo vedęs Jadvygą Platerytę

⁹ J. K. Zyberko našlei ištekęs už K. Platerio jos pirmojo vyro rankraštis palikimas pateko į Platerių rinkinius.

¹⁰ Indrė Kačinskaitė, min. veik., p. 195.

¹¹ Alūkstos dekanato bažnyčių metrikų knyga, 1700–1798, LVIA, f. 604-11-28, l. 483v.

¹² *Urzędnicy inflanccy XVI–XVIII wieku: spisy*. Oprac. Krzysztof Mikulski i Andrzej Rachuba. Kórnik 1994, p. 119, 288.

¹³ *Kawalerowie i statuty Orderu Orła Białego 1705–2008*, Warszawa: ARX REGIA. Ośrodek Wydawniczy Zamku Królewskiego, 2008, p. 263.

NUSTATYTA
XIX A. PRADŽIOS
RANKRAŠČIO
AUTORYSTĖ

2. Senoji alėja Riešės Raudondvaryje,
Rūtos Janonienės nuotrauka.

(apie 1780–1833), 1793 08 02 Dvietėje gimė jų dukra Ona Rozalija¹⁴, o 1795 02 16 – sūnus Kazimieras, deja, miręs tą pačią dieną¹⁵.

Sprendžiant iš įrašų dienoraštyje, pirmaisiais XIX a. metais J. K. Zyberkas gyveno gan judriai, nuolat keliavo tarp savo valdų, neretai užsukdamas ir į giminių dvarus. Dažniausiai keliauta tarp Riešės (Raudondvario) ir Vyžuonų bei Dvietės. Šiuose dvaruose 1800–1803 m. vyko įvairūs statybos ir remonto darbai, atrodo, daugiausia susiję su ūkinio sektoriaus gerinimu. Tarp dvarų keliavo ir meistrai, pavyzdžiui, stalius Simonas Dubčinskis (Dubczynski) iš Dvietės buvo pasiųstas į Raudondvarį¹⁶. Vyžuonose, tuo laikotarpiu taip pat valdomose Zyberkų, buvo statomas malūnas¹⁷. Ilgesniam laikui apsistojęs Raudondvaryje, didikas labai dažnai vykdavo su vizitais į kaimyninę Kazimiero Hornovskio¹⁸ Riešę (arba Hornovskiai atvykdavo vakarienei į Raudondvarį). Į Vilnių buvo vykstama susitikti su reikiama žmonių, aplankyti ten gyvenančią motiną, išspręsti teisinius ginčus, įsigyti prekių. Įdomu, kad statybinės medžiagos ir įvairūs ūkinei veiklai skirti gaminiai paprastai pirkti Rygoje (dažniausiai per tarpininkus), į Rygą parduoti gabenti linai ir javai, o Vilniuje lankytasi knygynuose, dailininkų dirbtuvėse,

¹⁴ Įdomu, kad mergaitės krikštynose dalyvavo Vilniaus universiteto medicinos profesorius, chirurgas Jokūbas Briotė (Jacques Briotet, 1746–1819).

¹⁵ LVIA, f. 604-11-28, l. 271, 273.

¹⁶ Ten pat, l. 34.

¹⁷ Ten pat, l. 14.

¹⁸ Kazimieras Hornovskis (1756–1818), Anykščių stalininkas, buvęs vyskupo J. I. Masalskio valdų administratorius, vedęs architekto Lauryno Gucevičiaus našlę Teofilę.

NUSTATYTA
XIX A. PRADŽIOS
RANKRAŠČIO
AUTORYSTĖ

teatre, kituose kultūriniuose renginiuose. Būtent iš Vilniaus meno kūriniai keliavo į tuo metu Zyberkų remontuojamas ar naujai funduotas bažnyčias. Pavyzdžiui, 1800 m. vasarą Vilniuje J. K. Zyberkas užsakė neįvardytam tapytojui paveikslą „Jo Malonybei pakamariui“¹⁹ ir pats nusipirko mažą paveikslėlį už 24 rublius. Taip pat brolio vardu pas auksakalį Jastržembskį (Jastrzębski) užsakė mišių taurę, turbūt skirtą Liksnos bažnyčiai ar koplyčiai²⁰. 1800 m. rugsėjo 29 d. Vilniuje sumokėjo skulptoriui Kulikovskui²¹ už darbą. Gali būti, kad šis skulptorius sukūrė „Antakalnio Jėzaus“ skulptūrą, kuri spalio 18 d. kartu su Liksnos bažnyčiai skirtais paveikslais buvo išsiųsta į Vyžuonas²². Iš ten skulptūra, matyt, turėjo būti pervežta į 1800 m. Zyberkų lėšomis pastatytą Dvietės parapijai priklausiusią Munčių kapinių koplyčią, kurios didžiajame altoriuje vizitacijos duomenimis buvo Antakalnio Jėzaus skulptūra²³. 1802 m. pavasarį Zyberkų užsakymu Liksnos bažnyčiai paveikslus tapė Pranciškus Smuglevičius²⁴.

Būnant Raudondvaryje sekmadieninių šv. Mišių dažniausiai vyкта į Riešės bažnyčią, kurioje tuo metu susirinkdavo nemažas inteligentijos būrelis (be kaimynų Hornovskių, minimi ten besilankantys kun. Mickevičius, Renjė, Kožuchovskis, architektas Šulcas). Tačiau dienoraštyje gausu ir paminėjimų apie Vilniuje aplankytas bažnyčias (ypač dažnai užsukdavo į Aušros Vartų koplyčią), bendravimą su vyskupais ir katedros kanauninkais, bernardinų konvento kustodu, Vilniaus universiteto profesoriais (minimos vyskupų Volčackio, Pilchovskio, profesorių Libošico, Briotės, Špitznagelio, Lobenveino, Bekiu, Počobuto pavardės). 1801 m. rugsėjo 1 d. su kompanija nuvyko „apžiūrėti ištuštėjusių Verkių“²⁵. Vienas svarbesnių aprašytų įvykių – dienoraščio autoriaus giminaitės Cecilijos Anelės Zyberkaitės (1737–1819), vienuolės benediktinės, išrinkimas Vilniaus vienuolyno abate 1802 m. sausio 6 d., jos konsekracijos ceremonija ir ta proga vienuolyne surengta puota²⁶. Taip pat plačiau paminėta iškilminga J. K. Zyberko funduotos Švč. Trejybės bažnyčios Šventėje (dab. Latvija) kertinio akmens įmūrijimo ceremonija, įvykusi 1802 m. birželio 8 d.²⁷

Iš dienoraščio paaiškėjo, kad J. K. Zyberko patikėtiniu ne vienerius metus buvo Mykolas Kamienski (Kamieński, Kaminski), rūpinęsis įvairiais Riešės ir Raudondvario ūkiniais reikalais, tarp jų ir statybomis²⁸. M. Kamienski buvo vedęs vyriausiąją architekto Lauryno

¹⁹ Turimas omeny J. K. Zyberko brolis Jonas Tadas Zyberkas (1739–1806) – Livonijos pakamarė (1766–1775), Livonijos vaivada (1775–1778), Lietuvos Brastos vaivada, Balninkų seniūnas.

²⁰ LMAVB RS, f. 9, b. 68–71, l. 16.

²¹ Tikriausiai minimas skulptorius Juozapas Kulikovskis, XVIII a. pab. dalyvavęs Vilniaus katedros stiuko dekoru kūrime, žr.: Lietuvos dailininkų žodynas, t. 2, Vilnius: LKTI, 2012, p. 220.

²² LMAVB RS, f. 9, b. 68–71, l. 18.

²³ Dvietės bažnyčios vizitacijos aktas, 1852, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 320, l. 99v.

²⁴ LMAVB RS, f. 9, b. 68–71, l. 49, 50. Liksnos bažnyčioje buvo Smuglevičiaus drobė „Švč. Mergelės Marijos sužieduotuvės“, Liksnos rūmų koplyčioje – jo tapytas „Kristaus prisikėlimas“, o Alūkštos bažnyčioje – „Apaštalų išsiuntimas“ (Vladas Drėma, Pranciškus Smuglevičius, Vilnius, 1974, p. 380).

²⁵ Ten pat, l. 38. 1802 m. kovo gale nusipirko raudonmedžio biliardo stalą iš Verkių. Verkių kolekcijai galėjo priklausyti ir panašiu metu nupirktas Šv. Rapolo paveikslas (Ten pat, p. 51).

²⁶ LMAVB RS, f. 9, b. 68–71, l. 47–47v.

²⁷ Ten pat, p. 54.

²⁸ LMAVBRS, f. 9, b. 68–71, l. 12v, 16.

Gucevičiaus dukrą Filomeną (susituokė Riešėje 1806 12 23)²⁹. 1807 m. pora apsigyveno Zyberkų Didžiosios Riešės dvare, čia 1807 m. spalio 11 d. gimė jų sūnus Edvardas, deja, išgyvenęs vos tris mėnesius³⁰. 1809 m. balandžio 4 d. jau Zyberkų Riešėje Kamiensko ir Gucevičiūtės šeimoje gimė duktė Emilija³¹, o 1810 m. rugsėjo 7 d. – sūnus Henrikas³².

Manau, kad J. K. Zyberko dienoraščio medžiaga gali būti įdomi dar ne vienu požiūriu ir papildys įvairius tolesnius XIX a. kultūros istorijos tyrimus.

²⁹ Verkių bažnyčios metrikų knyga, 1802–1818, LVIA, f. 604-10-152, l. 161.

³⁰ Ten pat, l. 37.

³¹ Ten pat, l. 44v.

³² Ten pat, l. 55v.

